

Особливості статево-рольової соціалізації підлітків з повних та неповних сімей

Н.С.Пелих, Н.І.Левус. Особливості статево-рольової соціалізації підлітків з повних та неповних сімей. Стаття присвячена вивченню особливостей статево-рольової соціалізації підлітків з повних та неповних сімей. Емпірично досліджено вплив сім'ї на формування гендерних характеристик підлітка. Окреслено теоретичні підходи до статево-рольової соціалізації підлітків, психологічні особливості формування гендерних ролей у дівчат та хлопців. Охарактеризовано роль сім'ї у статево-рольовій соціалізації дітей підліткового віку. Аналізуються статево-рольові особливості формування особистості підлітка в неповній родині. Вивчено окремі аспекти взаємин між батьками та дітьми-підлітками. Аналіз результатів дослідження дав можливість визначити причини формування різної гендерної ідентичності в залежності від батьківського виховання.

Ключові слова: соціалізація, статево-рольова соціалізація, стать, статева роль, підліток, сім'я, гендер, гендерна ідентичність.

Н.С.Пелих, Н.І.Левус. Особенности полоролевой социализации подростков из полных и неполных семей. Стаття посвящена изучению особенностей полоролевой социализации подростков из полных и неполных семей. Эмпирически исследовано влияние семьи на формирование гендерных характеристик подростка. Определены теоретические подходы к полоролевой социализации подростков, психологические особенности формирования гендерных ролей у девушек и парней. Охарактеризованы роль семьи в полоролевой социализации детей подросткового возраста. Анализируются полоролевые особенности формирования личности подростка в неполной семье. Изучены отдельные аспекты взаимоотношений между родителями и детьми-подростками. Анализ результатов исследования позволил определить причины формирования различной гендерной идентичности в зависимости от родительского воспитания.

Ключевые слова: социализация, полоролевая социализация, пол, половая роль, подросток, семья, гендер, гендерная идентичность.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими змінами у системі статево-рольових відносин, внаслідок чого, з одного боку, відкриваються можливості для їх оптимізації, а з другого – виникає ризик порушень формування гендерної ідентичності у підростаючого поко-

ління. Статеворольове самовизначення особистості, що, по суті, являє собою процес, за допомогою якого відбувається формування уявлень про свій «Я-образ» як носія чоловічих або жіночих соціальних ролей, зумовлене соціально-культурною ситуацією. Існуючі зміни в системі гендерних відносин часто супроводжуються негативними наслідками, що відбивається на сімейних стосунках і поглиблює проблему неповних сімей.

Враховуючи вплив оточення й стеворольових стереотипів на психіку дітей, сім'ю як одну з найбільш значних оптимальних сфер виховання треба розглядати як важливу детермінанту стеворольової соціалізації підлітків. Виконуючи певну роль у соціалізації дитини, родина має великі можливості для формування збалансованої щодо гендера особистості (А. Я. Варга, Т. В. Говорун [4], В. Є. Каган [6], І. С. Кльоцина [7], Л. В. Попова, О. М. Шарган, Г. Біллер, Дж. Блу-Фешбах, М. Лем, П. Інгл, Ф. Бронштейн, Г. Рассел).

В процесі гендерної соціалізації виникає багато суперечностей, проблем, дисгармоній, знання яких може значно полегшити цей процес. Зокрема, варто зосередити увагу на дослідженні впливу повноти сім'ї на особливості стеворольової соціалізації дітей підліткового віку.

Тому, метою нашого дослідження є виявлення особливостей стеворольової соціалізації підлітків із повних та неповних сімей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед сучасних дослідників питання соціалізації статі, стеворольової поведінки дітей різного віку розглядаються в працях Г. Алексеевої, О. Балакіревої, В. Бондаровської, Т. Говорун, О. Кікінеджи [4], Т. Гурко, Є. Здравомислової, А. Тьомкіної, І. Кльоциної [7], І. Ковальчук, І. Кона [8], В. Кравця [10], А. Кириліної, Н. Лавриненко, В. Левицького, І. Мунтян, Н. Пушкарьової, Т. Репіної, Л. Столярчук [11] та інших.

Провідну роль у галузі досліджень гендера відіграють зарубіжні психологи (С. Бем [13], Ш. Берн [2], К. Гуїчі, К. Джеклін, Доуван, А. Ерхард, Л. Колберг, Е. Маккобі, Дж. Мані, М.Х. Мелтас, Б.Ф. Скінер, А. Шерріффс).

Стеворольову соціалізацію особистості дослідники представляють в психоаналітичній теорії (З. Фрейд), теорії стеворольової типізації (соціального научіння) (Е. Маккобі, К. Джеклін, Дж. Бардвік, І. Дуван), теорії когнітивного розвитку (Л. Колберг, Ж. Піаже, А. Маслоу), теорії «нової психології статі» (Дж. Стоккард, М. Джонсон), теорії стеворольових ролей (Дж. Мані, Т. Парсон, Р. Бейлз) та теорії соціального конструювання гендера (М. Мід,

П. Бергер, Т. Лукман) [12]. Всі ці теорії є взаємодоповнюваними та спрямовані на різні аспекти статевої соціалізації.

У працях російських вчених Д. Н. Ісаєва [5], В. Є. Кагана [6], О. С. Кочаряна [9] зазначається, що статево-рольова сфера особистості повинна розглядатися як базова структура, що зумовлює соціальне і психологічне благополуччя людини. Вивчення механізмів становлення статево-рольового симптомокомплексу в онтогенезі, розробка концептуально-методичних засобів діагностики й оцінки сприяє запобіганню виникнення неврозів, психосоматичних розладів.

Статево-рольова соціалізація – невід’ємна частина загально-го процесу соціалізації, яка, як зазначає Л. А. Арутюнова [за: 1, с. 135], включає в себе три компоненти: розвиток уявлень про себе, як про представника певної статі; виникнення статево-рольових переваг і ціннісних орієнтацій; виникнення форм поведінки, відповідно до статі. Ведучими механізмами статево-рольової соціалізації можна вважати родову ідентифікацію і статево диференціацію.

Статево-рольова соціалізація сприяє формуванню статево-рольової поведінки. Існують різні трактування даного поняття: поведінка, що реалізує соціальні, нормативні очікування, що визначають, чому повинні або не повинні займатися чоловіки і жінки; поведінка, властива людині певної статі при виконанні ним різних соціальних ролей; соціальну поведінку, що реалізує комплекс очікувань, стереотипів, вимог, адресованих суспільством представникам чоловічої або жіночої статі. Стосовно підліткового віку, статево-рольова поведінка розуміється як особлива модель соціальної поведінки, що відображає систему уявлень про свій статевий образ, що виявляється в різних ситуаціях, в діяльності, в способах взаємин дівчат і хлопців, обумовлених еталонами чоловічої та жіночої поведінки.

«Статева роль, – на думку І. С. Кона, – модель соціальної поведінки, специфічний набір вимог і очікувань, що пред’являються суспільством до осіб чоловічої і жіночої статі» [8, с. 301].

Статева роль – це уявлення про себе як про істоту чоловічої чи жіночої статі в термінах установок і поведінки, що виявляються в соціальних ситуаціях. Засвоєння статевої ролі припадає на короткий період між пубертатом і початком дорослості. В перехідному віці соціальний тиск дорослих і групи однолітків вимагає від підлітка прийняти соціально схвалювану статево роль з усім набором властивих їй поведінкових характеристик.

Статева роль інтегрує в собі специфічні особливості індивіда як представника конкретної статі. Це визначається у хлопчиків

у проявах мужності (маскулінності), а у дівчаток – жіночності (фемінності). Маскулінність/фемінність можна представити як сукупність найбільш значущих ознак, властивостей, притаманних чоловіку /жінці, на відміну від жінки/чоловіка. Від своєчасності і повноти процесу опанування статевої ролі через формування психологічних рис маскулінності і фемінності залежить у підлітків упевненість в собі, цільність переживань, визначеність установок і в кінцевому підсумку ефективність спілкування та взаємодії з оточуючими.

Особливості статево-рольової соціалізації хлопців-підлітків в умовах депривації батьківського впливу (яскраво виражений емоційний компонент соціалізації, що виявляється у фемінному реагуванні на ситуації; криза самосприйняття, пов'язана з усвідомленням неспішності в основному виді діяльності й у зв'язку із цим – необхідність знаходження компенсаторних шляхів самотвердження тощо) визначаються сполученням специфіки їхнього психічного розвитку й умов мікросередовища (соціопсихологічні характеристики матері, типи материнського виховання; найчастіше несприятливий вплив батька на поведінковий компонент соціалізації).

Домінування материнського виховання в неповній родині визначає специфіку психологічних механізмів статево-рольової соціалізації хлопців-підлітків: у них утруднені статева ідентифікація й формування чоловічих рис характеру; високий ризик розвитку негативної статевої ідентифікації; соціальне очікування й підкріплення не характерних для статі моделей соціалізації. Домінуючі типи материнського виховання в неповних родинях (авторитарна гіперсоціалізація, емоційне відкидання дитини, ставлення до дитини як до «маленького невдахи») впливають на тип статево-рольової поведінки хлопців-підлітків (емоційне прийняття й вираження фемінних установок і поведінкових стратегій), формують занижене самоприйняття, збільшують інфантилізацію й особистісну незрілість.

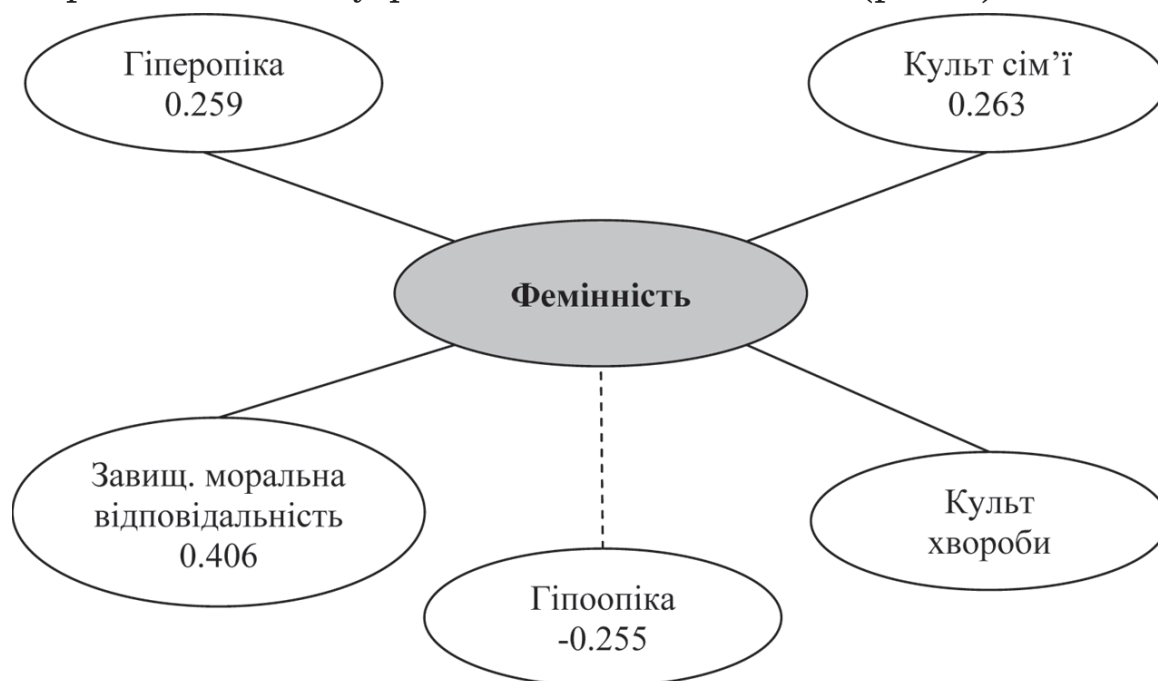
Отже, статево-рольова соціалізація – це багатогранний, довготривалий процес, у результаті якого підліток повинен усвідомити свою гендерну ідентичність, оволодіти та засвоїти свої статеві ролі та відтворювати їх у статево-рольовій поведінці. Це шлях не лише до гармонійності розвитку гендерної сфери людини, а й до гармонійності особистості в цілому, до гармонійності її стосунків з особами протилежної статі і з соціальним світом взагалі.

Результати емпіричного дослідження. Дослідження проводилося протягом 2013 р. у СЗШ I-II ст. с. Добростани та СЗШ I-III

ст. м. Новояворівськ Яворівського району Львівської області. У групу досліджуваних увійшло 40 підлітків з повних та 40 підлітків з неповних сімей, віком 12-15 років, учні 6-9-х класів. З них – 40 дівчат та 40 хлопців. Також було опитано 40 дорослих, а саме матерів підлітків з неповних сімей.

У дослідженні були використані такі методики: опитувальник ВРР «Взаємодія батьки – дитина» (підлітковий варіант), методика Сандри Бем, анкета персональних атрибутів (Спенс, Хелмрейч, Стапп), тест-опитувальник діагностики батьківського ставлення ОРО (Варга, Столін), опитувальник для батьків «Типи виховання дітей». Інтерпретація результатів дослідження була проведена за допомогою таких методів статистичного опрацювання даних, як кореляційний, порівняльний та кластерний аналіз.

Кореляційний аналіз первинних даних дозволив простежити взаємозв'язки та взаємозалежності між показниками проведених тестів та опитувальників. Це дає можливість прослідкувати певну структуру та з'ясувати особливості статево-рольової соціалізації підлітків. Отже, виявлено прямі зв'язки фемінності із шкалами – культ сім'ї, гіперопіка, завищена моральна відповідальність, культ хвороби та виховання за типом «Кронпринц». Обернений зв'язок у фемінності – з гіпоопікою (рис. 1).

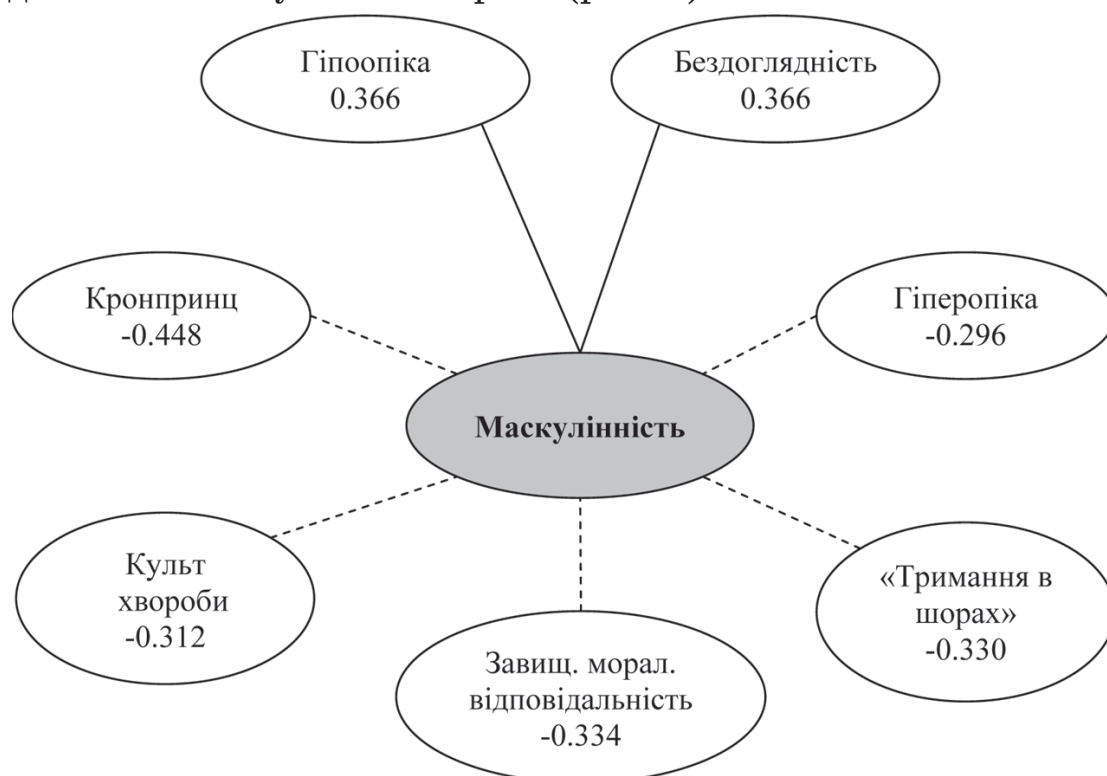

Рис. 1. Взаємозв'язки фемінності із батьківським ставленням

Фемінні риси підлітка формуються під впливом високого рівня опіки зі сторони батьків. Відповідальність дитини перед батьками

також впливає на прояв таких фемінних властивостей, як емпатійність, емоційність. Такі характеристики можуть проявлятися як в осіб обох статей. Наявність повної сім'ї, певний взірць для поведінки формує у підлітка ті риси особистості, які він буде застосовувати в соціумі. Статеворольове самовизначення особистості відбувається у процесі соціалізації, спрямованої на формування гендерних установок, тобто готовності та схильності суб'єктів до такої поведінки, яка б відповідала системі очікуваних і схвалюваних суспільством моделей стосунків, властивих чоловікам і жінкам. Результати дослідження особливостей статево-рольової ідентифікації підлітків вказують на те, що адекватність цього процесу залежить від складу родини.

Шкала маскулінності методики С. Бем (опитування матері) прямо корелює із такими шкалами, як гіпоопіка і бездоглядність, та обернено – з гіперопікою, вихованням за типом «Тримання в шорах» та «Кронпринц», завищеною моральною відповідальністю та культом хвороби (рис. 2).

Рис. 2. Графічне зображення прямої та зворотної кореляції маскулінності із типами виховання дітей

Зневажання інтересами дитини, відчуженість, байдужість, безконтрольність зі сторони матері та відсутність батьківського взірця для наслідування підштовхують підлітка до прояву більш маскулінних рис особистості. Певна байдужість призводить до того, що підліток стає більш агресивним, зануреним у власний світ.

Більш високі вимоги з боку батьків стимулюють підлітка до певного рівня відповідальності перед старшими членами родини, перед педагогами. Підліток намагається у всьому відповідати тому рівню вимог, що перед ним ставить дорослий: у поведінці, навчанні, стосунках з іншими. Тип сімейного виховання «культ хвороби» та «кронпринц» виробляють у підлітка певні привілеї щодо інших. Дитина вважає себе більш вартісною та недосяжною для інших. Тим самим батьки несвідомо надають підлітку більше можливостей для того, щоби він проявляв фемінні риси особистості.

Факторний аналіз дозволив прослідкувати відмінності у формуванні гендерної ідентичності підлітків під впливом їх взаємостосунків з батьками.

Отже, для групи підлітків (більш маскулінні) ми побудували трифакторну модель. Виявлену факторну структуру представлено у таблиці, поданій нижче (табл. 1).

Таблиця 1

**Факторна структура для групи більш маскулінних підлітків
($p > 0,50$)**

<i>Фактори</i>	<i>Шкали</i>
Фактор 1 «Тісний зв'язок з матір'ю»	Близькість матері Співробітництво з матір'ю Авторитет матері Послідовність матері Згода матері Прийняття матері Контроль матері Строгість матері Строгість батька
Фактор 2 «Вимогливість та послідовність виховних впливів батьків»	Послідовність батька Авторитет батька Вимогливість батька Контроль батька Близькість батька Прийняття батька
Фактор 3 «Невимогливість матері»	Вимогливість матері (-0,945)

У першому факторі, який умовно можна назвати «Тісний зв'язок з матір'ю», позитивний знак факторного навантаження вказує на прямий зв'язок близькості матері, авторитету, співробітництва, послідовності, згоди, контролю та прийняття матері до даного фактора. Наявність співпраці між матір'ю та дитиною

найкраще відображає характер взаємодії. Співпраця є наслідком включеності підлітка у взаємодію, визнання його прав і достоїнств. Погляди підлітка і матері на виховну ситуацію в сім'ї співпадають. Дитина приймає матір, відчуваючи її авторитет, але водночас високий контроль може дещо обмежувати підлітка в його діяльності. Високий рівень контролю може виявлятися в дріб'язковій опіці, нав'язливості. Строгість батька та строгість матері мають обернені кореляційні зв'язки з цим фактором, що може свідчити про відсутність жорстких правил, які встановлюються у взаєминах між батьками та дітьми.

Другим за вагомістю є фактор, який умовно можна назвати «Вимогливість та послідовність виховних впливів батька». Цей фактор включає в себе такі шкали, як послідовність батька, авторитет, вимогливість, контроль, близькість та прийняття батька. Послідовність батька є важливим фактором взаємодії. Постійність та послідовність батька у своїх вимогах, у своєму ставленні до дитини, в застосуванні заохочень та покарань зменшує емоційну дистанцію між підлітком та дорослим. Вимогливість батька проявляється у певних очікуваннях рівня відповідальності від дитини. Рівень прийняття дитини батьком відображає базове ставлення батька до підлітка, приймання особистісних якостей і поведінкових проявів дитини. Прийняття підлітка як особистість є важливою умовою сприятливого розвитку дитини, її самооцінки.

Третій за важливістю фактор, який можна умовно назвати «Невимогливість матері», включає в себе шкалу «Вимогливість матері». Від'ємний знак факторного навантаження вказує на обернений зв'язок показника з даним фактором. Тобто, рівень відповідальності дитини перед матір'ю є досить низьким.

Для групи підлітків (більш фемінні) ми побудували 3-факторну модель. Факторні навантаження представлено у таблиці, поданій нижче (табл. 2).

Таблиця 2

**Факторна структура для групи більш фемінних підлітків
($p > 0.50$)**

<i>Фактори</i>	<i>Шкали</i>
Фактор 1 «Прийняття обох батьків»	Прийняття батька Прийняття матері Співробітництво з батьком Співробітництво з матір'ю Строгість батька Строгість матері

Фактор 2 «Авторитетність обох батьків»	Згода матері Згода батька Послідовність матері Послідовність батька Авторитет батька Авторитет матері
Фактор 3 «Контроль обох батьків»	Контроль батька Контроль матері Близькість батька Близькість матері Вимогливість матері

У першому факторі, який умовно можна назвати «Прийняття обох батьків», позитивний знак факторного навантаження вказує на прямий зв'язок – прийняття батька, прийняття матері, співробітництво батька та співробітництво матері до даного фактору. Прийняття підлітка відображає емоційне ставлення батьків до дитини. Підліток подобається батькам таким, яким він є. Старші члени сім'ї поважають індивідуальність дитини, схвалюють її інтереси та плани. Строгість батька та строгість матері мають обернений кореляційний зв'язок з цим фактором, що може свідчити про відсутність жорстких правил та суворості у виховних взаєминах, про відсутність примусу дітей до чого-небудь.

Другий фактор умовно можна назвати «Авторитетність обох батьків». В нього увійшли такі шкали, як згода матері, згода батька, послідовність матері, послідовність батька, авторитет матері та авторитет батька. Позитивний знак факторного навантаження вказує на прямий зв'язок даних показників з другим фактором. Коли підлітки дають високу оцінку авторитетності батьків, то найчастіше це означає виражене позитивне ставлення до них. Водночас, послідовність батьків у застосуванні виховних засобів, покарань, заохочень, зближує емоційну дистанцію між підлітками та дорослими, зменшує ступінь розбіжностей у різних життєвих ситуаціях.

У третьому факторі, який умовно можна назвати «Контроль обох батьків», позитивний знак факторного навантаження вказує на прямий зв'язок контролю батька, контролю матері, близькості батька та близькості матері до даного фактора. Батьки намагаються контролювати поведінку дитини. Це може виявлятися в дріб'язковій опіці, навіть у нав'язливості. Але водночас це підтверджує не байдуже ставлення до власної дитини. Вимогливість матері має обернений кореляційний зв'язок з третім фактором, що може свідчити про невисокий рівень очікування

відповідальності від дитини. Матір намагається контролювати поведінку дитини, але не вимагає від підлітка повної обмеженості у своїх діях та вчинках.

Головними еталонами статево-рольової поведінки є батьки. Батько дає дитині світ думки, закон, порядок і дисципліну. Він необхідний дитині протягом усього її розвитку. Батько для підлітка – джерело безпеки. Роль батька, який активно спілкується з дітьми і є в них авторитетом, незамінна. Дитина краще соціалізується, перебуваючи в близькому контакті з таким батьком. Отже, батько постає як авторитетний соціальний зразок, приклад поведінки, його присутність в сім'ї надає підлітку впевненість і самостійність у прийнятті рішень. Лише батько може сформуванати в дитини здатність до ініціативи і протистояння груповому тиску.

Чим більше дитина прив'язана до матері (порівняно з батьком), тим вона менш активна, гірше може протистояти агресії оточення. Чим менше дитина прив'язана до батька, тим, імовірно, більше знижена самооцінка, тим меншого значення вона надає духовним і соціальним цінностям, порівняно з матеріальними та індивідуалістичними.

Виявлено, що батько відіграє важливішу роль, ніж мати у формуванні відповідальності в дитини. Відбувається це, вочевидь, тому, що батьки, які приділяють велике значення самостійності, дають підліткам можливість відповідати за свої дії, з більшою повагою ставляться до прагнення підлітків до незалежності, ніж матері. Унаслідок цього в підлітків менше конфліктів з батьками.

Батько також відіграє важливу роль у розвитку дівчинки. Його риси, особливості його поведінки, нюанси взаємин з ним запам'ятовуються, часом несвідомо, і стають зразком, свого роду полюсом (позитивним чи негативним), до якого будуть згодом притягатися (або від якого будуть відштовхуватися) усі типи та форми поведінки майбутньої жінки з чоловіками. Теплі стосунки з батьком допомагають дочці пишатися своєю жіночністю. Вони сприяють прийняттю себе як жінки та допомагають в гетеросексуальній адаптації. Те саме стосується і хлопчиків-підлітків. Якщо хлопчик ідентифікується зі своїм батьком і зберігає при цьому теплі стосунки з матір'ю, то його подальші відносини з жінками, ймовірно, будуть конкретними і приємними. Самооцінка хлопчиків залежить від ступеня підтримки їх батьками.

Роль батька у засвоєнні дитиною статевої ролі має велике значення. На фоні зростання значення ролі батька як виховного чинника в сучасній ситуації, відсутність у сім'ї батька виявля-

ється набагато важче, ніж у минулому, коли вся робота з дітьми представлялася лише «жіночою справою». У зв'язку з цим явищем психологи говорять про нову небезпеку для дитини – батьківську депривацію, оскільки не завжди можна замістити роль, яку цей член сім'ї мав би виконувати щодо дитини й усієї сімейної одиниці.

Життя й умови виховання дитини без батька мають явну специфіку й суттєво відрізняються від життя дитини в повній сім'ї. Навіть якщо мати намагається заповнити відсутність батька й робить усе можливе, щоб поєднати в собі ролі обох батьків, вона в принципі не може реалізувати одночасно обидві батьківські позиції – материнську й батьківську. Такі умови життя дитини будуть відображені в особливостях її особистісного розвитку: її емоційному самопочутті, самооцінці, ставленні до оточення, на статево-рольовій поведінці.

Висновки. Родина відіграє дуже важливу роль у формуванні особистості підлітка. Тому дуже важливо, щоб дитина мала перед очима жіночий та чоловічий приклади поведінки. Саме в цей час у людини закладаються зразки майбутніх взаємовідносин зі своїм чоловіком або дружиною та своїми дітьми. На жаль, в наш час можна спостерігати велику кількість неповних родин, і вона постійно зростає. Особливий інтерес викликає виховний потенціал неповної родини з точки зору специфіки її життєдіяльності й соціального статусу. Неповна родина перебуває в більш складних життєвих умовах, тому що всі проблеми від фінансових до психологічних мати або батько вирішують поодиночі. Головний фактор, що визначає виховну неповноцінність неповної родини, – морально-психологічний. У неповній родині значно частіше виявляються обмеженими відносини між батьками й дітьми. Тому родині потрібні обов'язково й батько, і мати. Адже від матері діти одержують ласку, ніжність, доброту й чуйність до людей, а від батька – мужність, силу волі, вміння боротися й перемагати. Тільки сполучення цих якостей формує повноцінну особистість.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 376 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Прайм – ЕВРО-ЗНАК, 2001. – 321 с.
3. Галустян Ю. М. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості / Ю. М. Галустян, В. П. Новицька // Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С. 7-134.

4. Говорун Т. Стать та сексуальність : психологічний ракурс : навч. посібник / Т. Говорун, О. Кікінеджи. – Тернопіль : Богдан, 1999. – 384 с.
5. Исаев Д. Н. Половое воспитание детей : Медико-психологические аспекты / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган. – Изд. 2-е перераб. и доп. – Л. : Медицина, 1998. – 160 с.
6. Каган В. Е. Воспитателю о сексологии. – М. : Педагогика, 1991. – 256 с.
7. Клецина И. С. Гендерная социализация : учебн. пособие / И.С. Клецина. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 240 с.
8. Кон І. С. Вступ до сексології / І. С. Кон; [пер. з рос. П. Л. Пироженко]. – К. : Либідь, 1991. – 304 с.
9. Кочарян А. С. Личность и половая роль: Симптомокомплекс маскулинности/фемининности в норме и патологии / А. С. Кочарян. – Х. : Основа, 1996. – 127 с.
10. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посібник / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
11. Столярчук Л. И. Полоролевая социализация школьников: теория и практика воспитания : монография / Л. И. Столярчук. – Волгоград : Перемена, 1999. – 275 с.
12. Психоанализ детской сексуальности / З. Фрейд, К. Абрахам, К. Г. Юнг и др.; Пер. с нем. – СПб. : Союз, 1997. – 223 с.
13. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – № 42. – P. 115-162.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Andreeva G. M. Social'naja psihologija / G. M. Andreeva. – М. : Aspekt-Press, 1996. – 376 с.
2. Bern Sh. Gendernaja psihologija / Sh. Bern. – SPb. : Prajm – EVRO-ZNAK, 2001. – 321 с.
3. Galustjan Ju. M. Dejaki aspekti gendernoji identifikaciji ta socializaciji osobistosti / Ju. M. Galustjan, V. P. Novic'ka // Ukraïns'kij socium. – 2004. – № 1 (3). – P. 7-134.
4. Govorun T. Stat' ta seksual'nist' : psihologichnij rakurs : navch. posibnik / T. Govorun, O. Kikinedzhi. – Ternopil' : Bogdan, 1999. – 384 p.
5. Isaev D. N. Polovoe vospitanie detej : Mediko-psihologicheskie aspekty / D. N. Isaev, V. E. Kagan. – Izd. 2-e pererab. i dop. – L. : Medicina, 1998. – 160 p.
6. Kagan V. E. Vospitatelju o seksologii. – М. : Pedagogika, 1991. – 256 p.

7. Klecina I. S. Gendernaja socializacija : uchebn. posobie / I. S. Klecina. – SPb. : Izd-vo RGPU im. A. I. Gercena, 1998. – 240 p.
8. Kon I. S. Vstup do seksologiji / I. S. Kon; [per. z ros. P. L. Pirozhenko]. – K. : Libid', 1991. – 304 p.
9. Kocharjan A. S. Lichnost' i polovaja rol': Simptomokompleks maskulinnosti/femininnosti v norme i patologii / A. S. Kocharjan. – H. : Osnova, 1996. – 127 p.
10. Kravec' V. P. Genderna pedagogika : navch. posibnik / V. P. Kravec'. – Ternopil' : Dzhura, 2003. – 416 p.
11. Stoljarchuk L. I. Polorolevaja socializacija shkol'nikov: teorija i praktika vospitanija : monografija / L. I. Stoljarchuk. – Volgograd : Peremena, 1999. – 275 p.
12. Psihoanaliz detskoj seksual'nosti / Z. Frejd, K. Abraham, K. G. Jung i dr.; Per. s nem. – SPb. : Sojuz, 1997. – 223 p.
13. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – № 42. – P. 115-162.

N.S.Pelykh, N.I.Levus. Features of sex-role socialization of teenagers from complete and single-parent families. The peculiarities of sex-role socialization of teenagers with complete and single-parent families are envisaged in the article. The influence of the family on the formation of gender characteristics of a teenager is empirically investigated. The theoretical approaches to sex-role socialization of teenagers, psychological peculiarities of the formation of girls and boys' gender roles are outlined. The role of family in sex-role socialization of teenagers is described. The sex-role features of the formation of a personality in an incomplete family is been analyzed. Some aspects of the relationship between parents and teenagers are studied.

The analysis of the survey results made it possible to identify the causes of the formation of different gender identities based on a parental education. The factors of successful sex-role socialization of teenagers were found.

This article deals with the place of the family in sex-role socialization of a child, the role of parents in parenting gender, revealed the family is the primary model that promotes mastering of sex-role behavior of a personality, reasonably, that harmonious, complete family lead to harmonious sex-role identification, while unfavorable or incomplete family has negative affects to the process of sex-role socialization of the child.

Key words: socialization, sex-role socialization, gender, gender role, teenager, family, identity, gender identity.

Отримано: 14.09.2013 р.